

ISAJON SULTON VA NAZAR ESHONQUL ASARLARIDA “KICHIK” ODAM OBRAZI

Tursinova Nodira Komiljon qizi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi ixtisoslashtirilgan maktabi

Guliston filiali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

nodiratorsinova3@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21834312>

Zamonaviy o'zbek nasrida inson shaxsini badiiy tadqiq etish, uning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va hayotiy muammolarini tasvirlash muhim estetik tamoyillardan biriga aylandi. Ayniqsa, istiqlool davri adabiyotida oddiy inson taqdiri, uning jamiyatdagi o'rni, ma'naviy izlanishlari va ruhiy ziddiyatlari keng yoritila boshladi. Shu jarayonda “kichik” odam obrazi ham yangicha mazmun kasb etib, faqatgina ijtimoiy mavqei past bo'lgan inson timsoli sifatida emas, balki murakkab ruhiy olamga ega, o'z hayoti va taqdiri haqida fikrlovchi shaxs sifatida namoyon bo'ldi. Zamonaviy o'zbek nasrining yirik vakillari Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida mazkur obraz o'ziga xos badiiy talqin etilib, inson mohiyatini anglashning muhim vositasiga aylandi.

Isajon Sulton ijodida “kichik” odam obrazi, avvalo, insonning ma'naviy dunyosi, hayotiy sabri, pokligi va ichki go'zalligi orqali ochib beriladi [1]. Adib oddiy insonlar hayotini tasvirlashda ularning tashqi mavqei yoki ijtimoiy holatiga emas, balki qalb dunyosi va insoniy fazilatlariga asosiy e'tibor qaratadi. Yozuvchi asarlarida ko'pincha kundalik hayot tashvishlari bilan yashayotgan, jamiyat e'tiboridan chetda qolgan, biroq ichki jihatdan boy bo'lgan qahramonlar uchraydi. Ushbu qahramonlar orqali muallif oddiy inson hayotining asl mohiyatini, uning orzu-intilishlari va ma'naviy ehtiyojlarini ochib beradi.

Isajon Sultonning “Yog'och kavush” hikoyasida oddiy inson taqdiri, uning hayotga munosabati va ichki kechinmalari badiiy tasvirlangan. Asarda oddiy hayot kechiruvchi inson obrazi orqali sabr, qanoat, mehnat va insoniy qadriyatlar masalasi yoritiladi. Qahramonning tashqi soddaligi ortida katta ma'naviy dunyo mavjudligi badiiy detallar va psixologik tasvir vositasida ochib beriladi. Yog'och kavush obrazi ham oddiy buyum sifatida emas, balki inson hayoti, uning mehnati va taqdiri bilan bog'liq ramziy detal sifatida namoyon bo'ladi. Shu orqali yozuvchi oddiy inson hayotining ham katta falsafiy mazmunga ega ekanligini ko'rsatadi.

Nazar Eshonqul ijodida esa “kichik” odam obrazi ko'proq insonning ichki yolg'izligi, jamiyat bilan munosabati, ruhiy iztiroblari va ma'naviy inqirozlari orqali talqin qilinadi. Adib asarlarida qahramon ko'pincha murakkab ruhiy holatga tushgan, hayot mazmuni haqida o'ylaydigan, atrof-muhit bilan ziddiyatga kirishadigan inson sifatida gavdalanadi. Nazar Eshonqulning badiiy olamida oddiy inson obrazi orqali jamiyatdagi begonalashuv, ma'naviy qadriyatlarning zaiflashuvi va insonning ichki kurashi kabi masalalar chuqur yoritiladi. Yozuvchining “Maymun yetaklagan odam” hikoyasi “kichik” odam obrazining o'ziga xos badiiy talqinlaridan biridir [2]. Ushbu asarda qahramonning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari va hayot bilan munosabati ramziy obrazlar orqali ochiladi. Asar qahramoni oddiy inson sifatida tasvirlansa-da, uning ruhiy kechinmalari orqali jamiyat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlar ifodalanadi. Nazar Eshonqul qahramonning tashqi harakatlaridan ko'ra, uning ichki holatiga, fikrlash jarayoniga va ruhiy o'zgarishlariga katta e'tibor beradi. Natijada “kichik” odam oddiy hayot egasi emas, balki davr muammolarini o'zida aks ettiruvchi falsafiy obraz darajasiga ko'tariladi.

Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida “kichik” odam obrazining umumiy jihati shundaki, har ikki adib ham oddiy insonni e’tibordan chetda qolgan shaxs sifatida emas, balki jamiyat va insoniyat muammolarini anglash imkonini beruvchi badiiy timsol sifatida tasvirlaydi. Biroq ularning yondashuvida ma’lum farqlar ham mavjud. Isajon Sulton asarlarida “kichik” odam ko’proq ezgulik, sabr-toqat, insoniylik va ma’naviy poklik timsoli sifatida ko’rinsa, Nazar Eshonqul ijodida u ruhiy izlanishlar, ichki ziddiyatlar va hayot falsafasi bilan bog’liq murakkab obraz sifatida namoyon bo’ladi.

Mazkur obrazlarni yaratishda har ikki yozuvchi badiiy detal, psixologizm, ramziy ifoda va ichki monolog kabi poetik vositalardan samarali foydalanadi [3]. Badiiy detal qahramonning ijtimoiy holati va ruhiy dunyosini ochishga xizmat qilsa, psixologizm uning ichki kechinmalarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu jihatdan Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida “kichik” odam obrazi zamonaviy o’zbek nasrining insonparvarlik mohiyatini ifodalovchi muhim badiiy hodisa sifatida namoyon bo’ladi.

Zamonaviy o’zbek nasrida “kichik” odam obrazi an’anaviy tushunchadagi ijtimoiy mavqei past, jamiyatda katta imkoniyatlarga ega bo’lmagan inson timsoli doirasidan chiqib, murakkab ruhiy olamga ega bo’lgan badiiy qahramon darajasiga ko’tarildi. Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida ushbu obraz aynan shunday yangicha talqin qilinadi. Har ikki ijodkor oddiy inson hayotini tasvirlash orqali uning ichki dunyosini, ma’naviy izlanishlarini, hayot mazmunini anglashga bo’lgan intilishini va jamiyat bilan munosabatlarini chuqur badiiy tahlil qiladi. Bu qahramonlar tashqi jihatdan oddiy ko’rinsa-da, ularning ruhiy kechinmalari, fikrlari va hayotiy tajribalari orqali inson mavjudligining umumiy muammolari yoritiladi.

Isajon Sulton ijodida “kichik” odam obrazi ko’proq ma’naviy poklik, sabr-toqat va insoniy qadriyatlarni saqlab qolish g’oyasi bilan bog’liq holda tasvirlanadi. Adib oddiy insonlarning kundalik hayotini badiiy tadqiq etar ekan, ularning ichki dunyosida kechayotgan murakkab jarayonlarga katta e’tibor qaratadi. Yozuvchi qahramonlarini faqat ijtimoiy holati bilan baholamaydi, aksincha, ularning qalbidagi ezgulik, mehr, orzu va armonlarni ochib beradi. Masalan, “Yog’och kavush” hikoyasida oddiy hayot kechiruvchi inson obrazi orqali insonning buyumlarga, xotiralarga va hayot tajribalariga bo’lgan munosabati tasvirlanadi. Bu yerda qahramonning qiymati uning jamiyatdagi mavqei bilan emas, balki hayotga munosabati, sabri va ma’naviy dunyosi bilan belgilanadi. Isajon Sulton yaratgan “kichik” odam obrazlarida insonning ichki kuchi va ma’naviy barqarorligi asosiy o’ringa chiqadi. Bunday qahramonlar katta ijtimoiy voqealarning markazida turmasligi mumkin, ammo ular hayotning chuqur falsafiy savollariga duch keladilar. Ular o’z taqdiri, insoniy burchi, yaxshilik va yomonlik, hayot va o’lim kabi masalalar haqida fikr yuritadilar. Shu sababli bu obrazlar oddiy inson emas, balki muallifning inson mohiyati haqidagi qarashlarini ifodalovchi badiiy vositaga aylanadi.

Nazar Eshonqul ijodida esa “kichik” odam obrazi ko’proq ruhiy ziddiyatlar, yolg’izlik, begonalashuv va hayot ma’nosini izlash jarayonlari orqali ochiladi. Adib qahramonlari ko’pincha tashqi dunyo bilan ichki dunyosi o’rtasida qarama-qarshilikka duch keladi. Ular jamiyat tomonidan to’liq tushunilmasligi, o’z o’rnini topishga qiynalishi yoki ma’naviy tanlovlar oldida qolishi mumkin. Biroq aynan mana shu ruhiy kurash ularni oddiy obrazdan murakkab xarakter darajasiga olib chiqadi. Nazar Eshonqulning “Maymun yetaklagan odam” hikoyasida insonning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari va hayot haqidagi o’y-xayollari ramziy tasvir vositasida ochib beriladi. Asar qahramoni orqali yozuvchi nafaqat alohida inson taqdirini, balki jamiyatdagi ma’naviy muammolarni ham aks ettiradi. Qahramonning ichki kechinmalari,

o'zligini anglashga bo'lgan intilishi va atrof-muhit bilan munosabati "kichik" odam obrazining falsafiy mazmunini kuchaytiradi. Bu obraz orqali insonning tashqi holati bilan uning ichki olami o'rtasida katta farq mavjudligi ko'rsatiladi.

Har ikki yozuvchi ijodida "kichik" odam obrazining asosiy xususiyati shundaki, u faqat achinish uyg'otuvchi yoki himoyaga muhtoj shaxs sifatida emas, balki mustaqil fikrlaydigan, hayot haqida xulosa chiqaradigan va ma'naviy qarashlarga ega inson sifatida tasvirlanadi. Isajon Sulton qahramonlarida insonning ichki pokligi va hayotga sadoqati ustuvor bo'lsa, Nazar Eshonqul qahramonlarida ruhiy izlanish va falsafiy mushohada kuchli namoyon bo'ladi. Demak, Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida "kichik" odam obrazi zamonaviy o'zbek nasrida inson konsepsiyasining muhim ifodasiga aylandi. Ushbu obraz orqali yozuvchilar oddiy inson hayotining tashqi ko'rinishidan ko'ra, uning ichki dunyosi, ruhiy kurashi va ma'naviy imkoniyatlarini yoritishga erishdilar. Natijada "kichik" odam obrazi ijtimoiy mavqei bilan emas, balki insoniy qadr-qimmati, tafakkuri va ruhiy olami bilan baholanadigan murakkab badiiy timsol sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, Isajon Sulton va Nazar Eshonqul ijodida "kichik" odam obrazi oddiy ijtimoiy qatlam vakili sifatida emas, balki murakkab ruhiy olamga ega, hayot mazmuni va insoniy qadriyatlar haqida fikr yurituvchi badiiy qahramon sifatida namoyon bo'ladi. Har ikki ijodkor ushbu obraz orqali insonning ichki kechinmalari, ma'naviy izlanishlari va jamiyat bilan munosabatlarini chuqur yoritadi. Isajon Sulton asarlarida bu obraz insoniy poklik, sabr-toqat va ma'naviy kuch timsolida ko'rinsa, Nazar Eshonqul ijodida ruhiy ziddiyat, yolg'izlik va hayot falsafasini anglash jarayoni orqali ochiladi. Shuningdek, badiiy detal, ramziy ifoda va psixologik tasvir vositalari qahramonlarning ichki dunyosini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan "kichik" odam obrazi zamonaviy o'zbek nasrida insonning haqiqiy mohiyatini ochib beruvchi muhim estetik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Sulton I. Yog'och kavush: hikoya // Isajon Sulton. Hikoyalar. – Toshkent: Sharq, 2008. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/isajon-sulton-yogoch-kovush.html>
2. Eshonqul N. Maymun yetaklagan odam: hikoyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. – 256 b. <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/>
3. Madaminova D.B. Bir hikoya tahlili (Isajon Sultonning "Yog'och kavush" hikoyasi) // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Vol. 2, №4. – B. 346–349. <https://erus.uz/index.php/er/article/view/2154>